

Г. Г. Война,
здобувач, Академія муніципального управління

МОНІТОРИНГ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ

Визначено механізм координації міжнародної діяльності вищих навчальних закладів. Охарактеризовано розвиток національного законодавства України та його зміни щодо реформування вищої освіти.

The mechanism of co-ordination of international activity of higher educational establishments is certain. Development of national legislation of Ukraine and his change is described in relation to reformation of higher education.

Ключові слова: вища освіта, державне управління, інтеграція, механізм, реформування, формування.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток вищої освіти в незалежній Україні в контексті євроінтеграції на етапі формування нової моделі державного управління ґрунтувався на накопиченому з радянських часів певному досвіді та низці нових законів і законопроектів у галузі освіти, що були прийняті в кінці ХХ та на початку ХХІ століття. Програма реформування вищої освіти припускала системне впровадження в сукупну освітню діяльність новацій, які спрямовувалися на забезпечення підготовки максимально більшого числа людей до високопрофесійної інноваційної діяльності в умовах безперервних змін навколишнього середовища, які спричинив перехід до постіндустріального суспільства. Підвищення ролі вищої освіти визначалося, в числі інших, завданнями її інтеграції до Європейського освітнього простору у зв'язку з необхідністю забезпечення інноваційного розвитку економіки та формування демократичного суспільства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Пошук ефективних механізмів державного управління реформування вищою освітою, оптимального розподілу повноважень між різними рівнями управління є предметом постійної уваги теоретиків і практиків з державного управління. Серед них слід назвати таких зарубіжних і вітчизняних фахівців, як: Г. Атаманчук, В. Бакуменко, В. Бурега, Д. Дзвінчук, В. Гамаюнов, В. Журавський, М. Карамушка, В. Князев, В. Майборода, С. Майборода, В. Мартиненко, Н. Нижник, О. Поважний, С. Поважний, Д. Табачник, В. Тертичка, В. Цветков та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

- визначити механізм координації міжнародної діяльності вищих навчальних закладів;
- охарактеризувати розвиток національного законодавства України та його зміни щодо реформування вищої освіти.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Бурхливі події 1990—1991 років в Україні показали впливовість освіти на політичне життя суспільства. Прогресивна освічена частина населення відіграла значну роль у прийнятті в липні 1990 року Декларації про суверенітет України. Важливою подією в галузі освіти у той період стало

прийняття в 1991 році закону "Про освіту". Введення цим законом нової ступеневої системи у вищій освіті свідчило про західну орієнтацію не лише освітніх реформ, а і усього політичного процесу, що проходив у державі [5].

Починаючи з 1992 року, активно впроваджувались в практику новітні принципи державної політики в сфері вищої освіти. Одним з перших основоположних документів, який ґрунтувався на таких принципах та встановлював пріоритет освіти в державній політиці, визначав стратегію і основні напрями її розвитку на найближчі роки стала державна національна програма "Освіта. Україна ХХІ століття", прийнята в 1993 році. У цьому документі було поставлено за мету піднесення вищої освіти на рівень досягнень розвинутих країн світу та забезпечення її інтеграції у міжнародне науково-освітнє співтовариство. У даній програмі з урахуванням міжнародного вектору розвитку пріоритетними напрямками реформування вищої освіти визначались:

- широке інтегрування в міжнародну систему освіти;
- створення в Україні спільних з іншими державами вищих навчальних закладів;
- розширення практики обміну педагогічними працівниками з провідними зарубіжними вищими навчальними закладами;
- використання вищих навчальних закладів інших країн для здобуття вищої освіти громадянами України;
- забезпечення міжнародного визнання дипломів вищих навчальних закладів України [2, с. 10].

Два роки поспіль, у 1995 році, Указом Президента України були прийняті основні напрями реформування вищої освіти, що свідчить про її віднесення до пріоритетних сфер розвитку держави. Даний указ доручав Міністерству освіти України та Міністерству закордонних справ розробити механізм поетапної інтеграції вищої освіти в міжнародну систему, який би включав:

- визнання та нострифікацію в Україні документів про освіту, наукові ступені та звання;
- створення Центру міжнародної акредитації;
- створення Центру координації використання фінансової допомоги, що надходить від іноземних спонсорів;
- відпрацювання механізму координації міжнародної діяльності вищих навчальних закладів;
- розробку та впровадження централізованої інформаційної системи забезпечення навчального процесу і нау-

ково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах шляхом підключення її до світової комп'ютерної інформаційної мережі [7, с. 8].

Стратегічним державним документом національного рівня стала також "Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством та його державами-членами", що була прийнята в 1994 році, у якій теж вказувалося на необхідність удосконалення системи вищої освіти згідно з сучасними вимогами [4].

У 1996 році Кабінетом Міністрів України була прийнята Постанова "Про ліцензування, атестацію й акредитацію закладів освіти", якою регулювалися положення обов'язковості одержання ліцензії на здійснення освітньої діяльності всіма навчальними закладами й установами незалежно від форм власності, а також їхньої подальшої атестації чи акредитації з метою надання права на видачу документів державного зразку про присвоєння освітньо-кваліфікаційного рівня. На зміну Міжгалузевої республіканській комісії, що функціонувала в країні, цією постановою була утворена Державна Акредитаційна Комісія (ДАК), діяльність якої, зокрема, спрямовувалась на оптимізацію критеріальної бази ліцензування і акредитації освітніх установ, а також залучення до цих процедур більш широких кіл професійної громадськості.

Важливим напрямом розвитку вищої освіти була визначена її гуманізація та гуманітаризація. Так, рішення колегії Міністерства освіти України від 27 грудня 1997 року № 13/4-8 "Про концептуальні засади гуманітарної освіти в Україні (вища школа)" визначає, що радикальні зміни, які відбуваються в державі і суспільстві потребують формування та впровадження нової концепції гуманітарної освіти. Необхідність нової концепції гуманітарної освіти зумовлена і сутністю державотворчого процесу, утвердженням України як демократичної, суверенної держави. Розбудова освіти на основі поєднання глибоких національних традицій гуманітарної освіти з орієнтацією на загальні світові гуманістичні цінності та стандарти виступає передумовою визнання України в загальносвітовому освітянському просторі [9, с. 14].

Значною подією на початку періоду здійснення пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти було підписання Україною у 1997 році у Лісабоні Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти у європейському регіоні, яка була ратифікована у 1999 році, з метою полегшення громадянам доступу до закладів освіти європейських країн.

Необхідність впровадження європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширення власних культурних і науково-технічних здобутків у Європейському Союзі була визначена у "Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу" в 1998 році [10].

На рубежі ХХ—ХХІ століть вітчизняна вища освіта втрачає звичні моделі трансляції знань і вимушена вдатися до пошуку нових. За такої ситуації стали помітними ознаки освітньої кризи. Це зумовило пошук нової парадигми освіти, яка була б орієнтована на розвиток особистості, її творчих здібностей, введення гнучких і проектних форм навчання, збільшення питомої ваги індивідуальної форми підготовки студентів. Під впливом процесів, що протікали у суспільстві, загострилися проблеми вищої школи, серед яких потрібно виділити проблеми: якості освіти; технологій і методів освіти; забезпечення освітнього процесу; кваліфікації науково-педагогічних кадрів; стандартизації освітніх послуг; матеріальної бази закладів освіти [1, с. 11]. Указані проблеми утворювали систему внутрішніх кризових явищ національної вищої освіти, які в свою чергу гальмували вихід української вищої школи на рівень європейських стандартів.

Проведена консолідація нормативно-правової бази розвитку вищої освіти в контексті євроінтеграції в період формування нової моделі її державного управління показала

виняткову необхідність розробки стратегії інтеграції вищої освіти у міжнародний освітній простір, що можна розцінювати як виключно позитивне явище не лише освітнього, але й суспільного масштабу. Разом з тим, на той час країна ще не мала достатньої нормативної бази, механізмів та важелів для вироблення цілісного підходу щодо реалізації даного напрямку реформування вищої освіти.

У 90-х роках ХХ століття склалася суперечлива ситуація в галузі освіти. З одного боку, спостерігалось прагнення держави до оновлення освітньої системи, з іншого — урядові директиви цього періоду носили вкрай декларативний характер "піднесення вищої освіти на рівень розвинутих країн світу", "впровадження європейських норм і стандартів у освіті" і тому подібне, що вказує на розрив між прагненнями, метою реформ та реальною ситуацією в країні на той час. Зокрема, один із ключових моментів реформування вищої освіти — пошук шляхів її фінансово-економічного оздоровлення — відійшов на другий план. У цілому можна відзначити, що принципи функціонування системи підготовки кадрів у ВНЗ, що склалася, відображували своєрідність історичних і культурних традицій країни. Ця своєрідність зумовлювала необхідність відновлення на якісно новій, демократичній основі основоположних гуманістичних ідей та цінностей особливо в системі вищої освіти на її шляху в європейський освітній простір. Отже, можливо вважати, що нормативно-правові документи, розроблені в цей період, створювали лише підготовчу законодавчу базу для здійснення реформи вищої освіти в контексті євроінтеграції.

З ХХІ століття в Україні розпочинається новий етап реформування освіти взагалі та вищої освіти, зокрема в контексті європейських інтеграційних процесів. З 2002 року розпочинається період реалізації широкомасштабної модернізації системи вищої освіти, наближення її до стандартів ЄС. У цей час найбільш значущою подією стало прийняття Закону "Про вищу освіту", який практично завершує довготривалу й складну роботу зі створення нормативно-правової бази освіти, врегулювання системи відносин у галузі вищої освіти, стосунків між керівництвом вищих навчальних закладів, викладачами, науковцями, співробітниками й студентами. Законом було стверджено, що державна політика у галузі вищої освіти ґрунтується на принципах інтеграції системи вищої освіти України у світову систему вищої освіти при збереженні і розвитку досягнутих традицій української вищої освіти. Природно, що цілі, які визначив Закон, мають уточнюватися, деталізуватися в наступних нормативних актах, у постановах Кабінету Міністрів України, тощо [3, с. 265].

Проbleмі міжнародної співпраці присвячений ХІІ розділ Закону "Про вищу освіту". Перш за все, в ньому визначена державна політика у галузі міжнародного співробітництва, яка стосується створення умов для вказаної діяльності вищих навчальних закладів усіх форм власності, наукових, проектних, виробничих, клінічних, медико-профілактичних, культурно-освітніх організацій та установ, що забезпечують функціонування та розвиток системи вищої освіти, органів управління вищою освітою шляхом бюджетного фінансування, надання пільг зі сплати податків та зборів (обов'язкових платежів), пов'язаних із закупівлею та ввезенням на митну територію України навчального, наукового та виробничого обладнання, приладдя та матеріалів.

Важливим аспектом діяльності визнано моніторинг та використання зарубіжного досвіду в галузі освіти, що передбачено здійснити такими основними шляхами:

- проведення спільних наукових досліджень, співробітництва з міжнародними фондами;

- проведення міжнародних наукових конференцій, семінарів, симпозіумів; сприяння участі педагогічних та науково-педагогічних працівників у відповідних заходах за кордоном;

— освітніх і наукових обмінів, стажування та навчання за кордоном учнів, студентів, педагогічних і науково-педагогічних працівників;

— аналізу, відбору, видання та розповсюдження кращих зразків зарубіжної наукової і навчальної літератури [6, с. 188].

Важливу роль у регулюванні євроінтеграційної політики України у сфері вищої освіти відіграла "Національна доктрина розвитку освіти" як документ стратегічного значення, що висуває пріоритети й принципи, основні напрями й механізми розвитку освіти на першу чверть поточного століття. Доктрина визначає реалістичний курс розвитку освіти в контексті постсоціалістичних перетворень, становлення демократичних і ринкових відносин інформаційного суспільства, перманентного оновлення та актуалізації знання у світовому глобалізаційному просторі. Принциповими в ній виступають положення про забезпечення однакового доступу до якісної освіти, утвердження новітніх інформаційних педагогічних технологій, мовних стратегій. Українська освіта має стати орієнтованою на особистість, демократичною, конкурентоспроможною у світовому освітньому просторі. Грунтуючись на національній ідеї українського державотворення, вона спрямовується на утвердження національних інтересів, має здійснюватися протягом усього життя, відповідати потребам особистості й постійно змінюваного суспільства.

У розділі XV зазначеного документа ("Міжнародне співробітництво та інтеграція в галузі освіти") стратегічним завданням державної освітньої політики визнано вихід освіти, набутої в Україні, на ринок світових освітніх послуг, поглиблення міжнародного співробітництва, розширення участі навчальних закладів, учених, педагогів і вчителів, учнів, студентів у проєктах міжнародних організацій та співтовариств.

При цьому інтеграція вітчизняної освіти у міжнародний освітній простір має базуватися на засадах:

- пріоритету національних інтересів;
- збереження та розвитку інтелектуального потенціалу нації;
- миротворчій спрямованості міжнародного співробітництва;
- системному і взаємовигідному характері співробітництва;
- толерантності в оцінюванні здобутків освітніх систем зарубіжних країн та адаптації цих здобутків до потреб національної системи освіти [7].

Таким чином, Національна доктрина розвитку освіти в основному визначила пріоритетні напрями державної політики щодо розвитку освіти в контексті інтеграційних процесів та основні засади їх реалізації.

У 2000—2004 роках в системі вищої освіти відбулося впровадження державної програми розвитку освіти, термін дії якої був передбачений Указом Президента України "Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 року". Результатом реалізації Програми у вищій школі стало завершення переходу на підготовку фахівців за ступеневою системою освіти згідно з новим переліком напрямів та спеціальностей, створення державного фонду спрямивання здібній молоді у здобутті вищої освіти за кордоном.

Починаючи з 2002 року, в щорічних Посланнях Президента України до Верховної Ради "Про внутрішнє і зовнішнє становище України" звертається увага на хід реалізації широкомасштабної довгострокової стратегії модернізації всієї системи освіти, наближення її до стандартів ЄС [4].

У законодавчих актах та постановках досліджуваного періоду сформульовані нові соціальні вимоги до системи вітчизняної вищої освіти. Так, в розпорядженні Кабінету Міністрів України "Про заходи щодо реалізації пріоритетних положень Програми інтеграції України до ЄС в 2002 році" йдеться про здійснення заходів із забезпечення реформування системи вищої освіти відповідно до умов рин-

кової економіки і кваліфікації міжнародного рівня [4]. Таким же розпорядженням 2003 року підкреслено необхідність продовження реалізації діяльності щодо співпраці з освітніми закладами держав-членів ЄС.

ВИСНОВКИ

Отже, впровадження в життя основних положень цих стратегічно важливих документів в процесі реформування вищої освіти показало, що вони потребують певного вдосконалення. Так, виявилася необхідність конкретизувати зміст документів, внести уточнення і доповнення в розроблені на їх основі заходи. Однією з суттєвих перешкод у практичній роботі з реформування та модернізації вищої освіти стали певні прояви формалізму з боку урядів, а також невідповідність ухваленні ключових рішень, які вимагали попереднього більш широкого вивчення і обговорення. Це було значною мірою скоректовано тим, що Міністерство освіти і науки України здійснило низку заходів зі створення нової нормативно-правової бази національної вищої освіти, які спрямовувались на забезпечення досягнення очікуваних результатів, попередження небажаних наслідків експериментів що проводилися, гарантування вирішення всього комплексу проблем, які визначали майбутнє вищої школи та її внесок в соціально-економічний розвиток країни.

У більшості нормативних документів цього періоду вказується, що вища школа повинна стати найважливішим чинником гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих установлень людини. Оновлена освіта також мала відіграти ключову роль у збереженні нації та забезпеченні сталого, динамічного розвитку українського суспільства з високим рівнем життя, відповідною цивільно-правовою, професійною і побутовою культурою.

Література:

1. Андрущенко В.П. Наука, освіта і культура України в пост-Болонському просторі // Вища освіта України. — 2004. — № 4. — С. 11—13.
2. Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"). Постанова кабінету /Міністрів України від 03.11.1993 № 896. Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання / За заг.ред. А.П. Зайця, В.С.Журавського. — К.: ФОРУМ, 2003. — С.51.
3. Дзвінчук Д. Центральні органи управління освітою в законодавстві України // Вісн.УАДУ. — 2003. — № 1. — С. 265.
4. Європейська інтеграція України. — К.: Міжнародний фонд "Відродження", 2003.
5. Закон "Про вищу освіту". Організація навчального процесу у навчальних закладах / Упоряд.О.В.Ситяшенко. — К.: Задруга, 2004. — С. 11.
6. Майборода В., Луговий В., Крисюк С., Протасова Н., Майборода С. Всебічний розвиток освіти — примноження наукового та інтелектуального потенціалу суспільства // Україна: поступ у XXI століття. — К.: Вид-во УАДУ, 2003. — С. 187—200.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта. — 2002. — 24—31 жовт. — С. 8—9.
8. Про Основні напрями реформування вищої освіти в Україні. Указ Президента України від 12 вересня 1995 року. Законодавчі та нормативні акти про освіту в Україні в 5-ти томах. — Т.1. — К., 1998. — С. 114.
9. Про концептуальні засади гуманітарної освіти в Україні (вища школа). Рішення колегії Міністерства освіти України від 27.12.95. Законодавчі та нормативні акти про освіту в Україні в 5-ти томах. Т. 1. — К., 1998. — С. 14.
10. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу. Указ Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98: <http://www.rada.gov.ua>
Стаття надійшла до редакції 11.05.2011 р.